

Den Haag

Economische uitvoeringsagenda

2019-2022

Voorwoord

De afgelopen periode hebben we intensief gesproken met al onze partners in stad en regio over hoe we de Haagse economie kunnen versterken. Hieruit bleek een grote bereidheid om samen te werken en te investeren in concrete acties. Ook zagen we het geloof in de kansen die er liggen. We hebben een schitterende stad aan zee, die steeds mooier is geworden, waar ondernemers alle kansen krijgen, waar steeds meer studenten komen en waar we volop dynamiek zien. Deze energie en ideeën hebben we vertaald in deze economische uitvoeringsagenda: het spoorboekje voor de komende jaren (2019-2022), waarin keuzes, acties en middelen concreet op een rij gezet zijn.

Als gemeente nemen we het voortouw. Daarom zijn in het coalitieakkoord extra structurele en incidentele middelen beschikbaar gesteld. Investeren in de Haagse economie is urgent en moet lonen voor alle bewoners van de stad. We gaan niet alleen voor de snelle successen, maar willen een structurele impuls geven aan de Haagse economische structuur. Onderlegger is de nieuwe economische visie, die we tegelijkertijd presenteren.

Deze agenda is een dynamisch document: tussentijds grijpen we ook kansen die zich voordoen. Wat gaan we doen en welke financiële middelen gebruiken we daarvoor? Dat leest u in deze economische uitvoeringsagenda. Deze doelen willen we bereiken samen met onze partnergemeenten, de belangrijke onderwijsinstellingen, overheden en bedrijven van groot tot klein. We nodigen iedereen uit om samen met ons deze ambities te verwezenlijken. Samen zorgen we voor een aantrekkelijke, leefbare en gezonde stad.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
1 Kaders voor de uitvoeringsagenda	4
2 Speerpunt 1: Attractieve stad	8
3 Speerpunt 2: Veerkrachtige economische structuur	13
4 Speerpunt 3: Excellent ondernemingsklimaat	18
5 Speerpunt 4: Voldoende ruimte in aantrekkelijke werkmilieus	22
6 Financiën en vervolg	27

1 Kaders voor de uitvoeringsagenda

De kadernota voor het Haagse economische beleid is de Economische visie. Hieruit volgen de vier speerpunten (strategische doelen), waar we met de uitvoeringsagenda de komende jaren (2019-2022) mee aan de slag gaan. Die vier punten zijn: een attractieve stad, een veerkrachtige economische structuur, een excellent ondernemingsklimaat en voldoende ruimte in aantrekkelijke werkmilieus.

Naast de economische visie, die fungeert als overkoepelende kadernota, en deze economische uitvoeringsagenda, zijn er nog sectorale en gebiedsgerichte visies, nota's en agenda's. Deze zijn gedetailleerder, vaak toegespitst op een beleidsthema en passen altijd binnen de kaders van de economische visie. Een voorbeeld hiervan is de Haagse Ondernemersagenda (RIS302187, 2019).

Structurele en incidentele investeringen

Ten opzichte van de vorige collegeperiode worden de beschikbare middelen soms anders aangewend. In het coalitieakkoord is voor economie 6 miljoen euro structureel en tot en met 2022 jaarlijks 6 miljoen euro incidenteel vrijgemaakt. Met de structurele financiële impuls kan langjarige continuïteit geboden worden aan programma's en projecten, die tot nu toe incidenteel gefinancierd werden.

We investeren structureel en incidenteel meer in:

- het vergroten van de levendigheid en toeristische aantrekkingskracht, onder andere door te investeren in congressen en evenementen in onze binnenstad, en in toerisme;
- onze economische structuur door ons beleid voor kansrijke sectoren en clusters te versterken. We zetten het programma ImpactCity voort;
- het versterken van het Haagse mkb met betere dienstverlening en door ondernemers te helpen met uitdagingen van de toekomst. Dit doen we onder andere via de Haagse Ondernemersagenda, samen met de Economic Board The Hague en Steenworp Vestigingsadviseurs Haaglanden en door internationalisering te ondersteunen.

We investeren incidenteel meer in:

- ruimte voor bedrijvigheid in aantrekkelijke werkmilieus, onder andere door te investeren in kleinschalige bedrijfsruimten (in de wijken). Dat doen we ook door onze bedrijventerreinen en kantoorgebieden te versterken en te verduurzamen.

Met de nieuwe economische visie gaan we een aantal nieuwe dingen doen, maar gaan we dossiers ook anders aanpakken. We zijn scherper op de rol van de gemeente. Met een andere rolinvulling willen we op lopende dossiers minimaal dezelfde resultaten behalen als voorheen, door slimmer met investeringen om te gaan en meer een regierol op te pakken. We hoeven het ambitieniveau dus niet te verlagen.

We investeren anders door:

- meer te participeren in initiatieven van derden (zoals rijk, IQ, MRDH en de provincie) en minder zelf te doen;
- met behulp van fondsen en subsidieregelingen meer investeringen van elders uit te lokken;
- generieke programma's te ontwikkelen die bijdragen aan innovatie en groei binnen al onze clusters en sectoren, en minder te werken vanuit specifieke sectoren en clusters;
- een andere rol in te nemen, met lagere investeringen en waar mogelijk een grotere private rol in dossiers zoals detailhandel, veiligheid (The Hague Security Delta – HSD) en finance.

Economische visie Den Haag+ 2030

**We werken aan brede economische groei in een stad zonder grenzen.
Om onze stad aan zee nóg mooier, sterker en levendiger te maken.
In de Internationale Stad van Vrede en Recht doet iedereen mee.**

Waarom?

Attractieve stad

Veerkrachtige economische structuur

Wat?

Woon- en leefklimaat
Levendigheid en toerisme

Mobiliteit
Imago

Verdiepen Verbreden

Vernieuwen Opschalen

Excellent ondernemingsklimaat

Huisvesting & werkmilieus

Dienstverlening Transities

Behoud en acquisitie Talent

Centrum Kust

Stadsdelen en regio Vastgoedynamiek

Hoe?

Rollen

Afwegingskader

Netwerken

Beleidscyclus

Figuur 1. De kern van de economische visie

Andere rollen: niet alles zelf doen, meer samenwerken

Dit betekent dat we als gemeente steeds vaker een andere rol pakken. Bij alles wat we doen, hebben we een rechtmatige rol, als kaderstellende hoeder van het publiek belang. Met de nieuwe economische visie willen we minder zelf uitvoeren en meer samenwerken en initiatieven van de stad en regio ondersteunen. Waar mogelijk werken we graag samen met de regio. Kortom, van een sturende naar een meer netwerkende en ondersteunende overheid.

Leeswijzer

In de hoofdstukken 2 tot en met 5 werken we de speerpunten verder uit. Eerst schetsen we kort het beleidskader uit de economische visie, vervolgens brengen we voor elk speerpunt de doelenboom met de belangrijkste prestaties in beeld. Ten slotte maken we de tactische doelen operationeel in actiepunten. Samen dragen deze bij aan de overkoepelende strategische en tactische doelen uit de economische visie (zie de doelenboom in figuur 2). In hoofdstuk 6 vindt u de financiering, werkwijze en vervolgstappen.

De actiepunten in deze uitvoeringsagenda betreffen de nu bekende punten, maar we willen ook in kunnen spelen op nieuwe kansen en omstandigheden. De economische uitvoeringsagenda heeft dus een dynamisch karakter, zodat Den Haag mee kan bewegen in een snel veranderende wereld. We passen de economische uitvoeringsagenda jaarlijks aan als dat nodig is.

De uitvoeringsagenda heeft betrekking op de activiteiten binnen programma 11 uit de programmabegroting. Hieronder vallen Economie, Internationale Stad en Binnenstad. Ook economisch belangrijke actiepunten buiten de economieportefeuille en in de regio hebben we opgenomen, want het gaat om een brede aanpak. De verantwoording is over de activiteiten binnen programma 11.

Per speerpunt staan de inspanningen, activiteiten en de beoogde resultaten beschreven. De nadruk ligt dus op wat we concreet gaan doen. De belangrijkste te behalen resultaten staan weergegeven in de doelenboom per speerpunt. Hierover zal gerapporteerd worden in voortgangsrapportages. De effecten en impact van deze prestaties op de strategische doelen brengen we separaat in beeld, in De Staat van de Haagse Economie. Naast de invloed van de acties uit deze economische uitvoeringsagenda wordt het economisch effect ook door vele andere factoren beïnvloed, zoals conjunctuur, sociaal-maatschappelijke en technologische ontwikkelingen en investeringen van derden. Daarom kan geen causaal verband gelegd worden tussen prestaties en effecten.

Figuur 2. Doelenboom economische visie

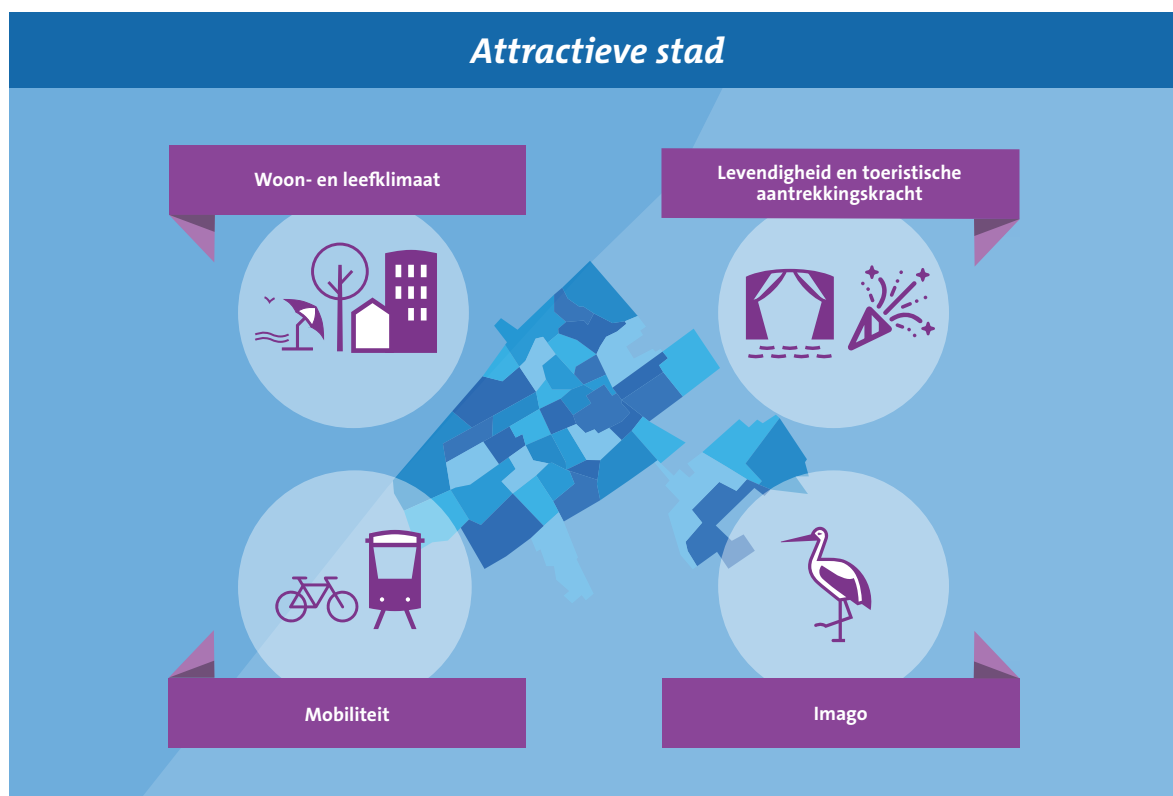
2 Speerpunt 1: Attractieve stad

Beleidskader uit de economische visie

De kwaliteit van het woon- en leefklimaat van een stad is een van de belangrijkste factoren voor economische groei. De grote kracht van Den Haag, Stad aan Zee, bouwen we de komende jaren verder uit. De afgelopen jaren waren nieuwe concepten en initiatieven vooral gericht op Scheveningen en de binnenstad. De komende jaren gaan we meer mogelijk maken in andere gebieden van Den Haag. Centraal hierbij staat het faciliteren van initiatieven op de juiste manier en op de juiste plek.

Strategisch doel is de aantrekkelijkheid van de stad te vergroten en beter te benutten. Hieraan werken we via de volgende tactische doelen:

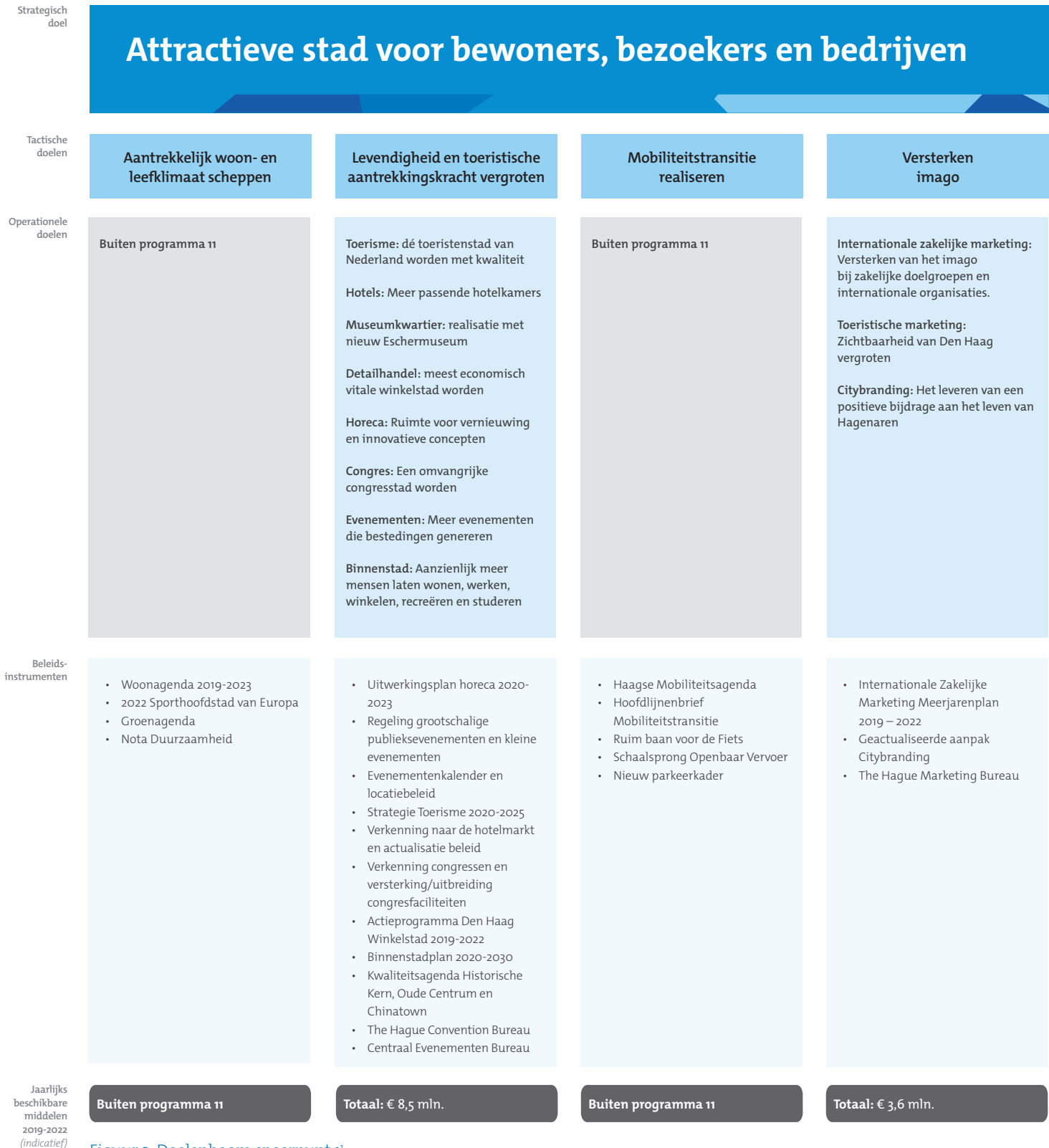
1. een aantrekkelijk woon- en leefklimaat scheppen;
2. de levendigheid en de toeristische aantrekkingskracht vergroten;
3. de mobiliteitstransitie realiseren;
4. het imago versterken.

Doelenboom met de belangrijkste prestaties

In de volgende doelenboom staan de beoogde resultaten (prestaties) en belangrijkste acties die u kunt verwachten in de komende jaren.

Figuur 3. Doelenboom speerpunt 1¹

¹ De jaarlijks beschikbare middelen 2019-2022 (indicatief) zijn exclusief formaties.

Operationalisering tactische doelen in actiepunten

Doel 1 – Een aantrekkelijk woon- en leefklimaat scheppen

Bewoners hebben het naar hun zin, en talent en bedrijven komen graag naar de stad. Den Haag wordt schoner, duurzaam en bereikbaarder. We schenken meer aandacht aan (internationale) voorzieningen voor jongeren, studenten en (internationaal) talent.

Selectie projecten buiten programma 11

- Om de Haagse buitenruimte te vergroenen en verduurzamen richten we halverwege 2020 de Koekamp opnieuw in en verbreden we de overkluizing over de A12.
- We vergroenen de stad door het aantal straatbomen uit te breiden.
- Er komen woningen bij in het middensegment, het goedkope segment en voor studenten. Den Haag wil voor 2026 nog eens 3000 extra studentenwoningen realiseren. Dit naast de bestaande ambitie van 1900 woningen tot 2020.
- Bij nieuwbouwplannen reserveren we ruimte voor sport en bewegen.
- Den Haag is in 2022 één jaar lang de sporthoofdstad van Europa.
- Het aanbod van internationaal onderwijs neemt toe in onder andere de Internationale Zone.

Doel 2 – Levendigheid en toeristische aantrekkingskracht vergroten

Den Haag moet dé stad zijn voor kwaliteitstoerisme in Nederland en zet vol in op slimme groei.

- Eind 2019 ligt er een nieuw uitwerkingsplan Horeca, waarmee het uitgaansklimaat wordt verbeterd, tijdelijke horeca zich volop in transformatiegebieden kan vestigen en *A Night Out* in Scheveningen helemaal ingeburgerd wordt. Ondernemers krijgen meer vrijheid om naar eigen inzicht een terras in te richten.
- In 2022 is het aanbod van evenementen versterkt en gegroeid, onder andere door acquisitie en door evenementen meerjarig te ondersteunen. Evenementen en evenementenlocaties zijn duurzamer geworden.
- Er wonen, studeren, werken, winkelen en recreëren aanzienlijk meer mensen in de Haagse binnenstad. Naast de Binnenstadagenda 2018-2022 ligt er het nieuwe Binnenstadplan 2020-2030. De aanpak voor 2020 is erop gericht de kwaliteit van de sfeergebieden Oude Centrum, Chinatown en het kernwinkelgebied te versterken. Plaats en Kneuterdijk-Lange Voorhout worden heringericht als voortzetting van het buitenruimteprogramma De Kern Bijzonder.
- Met het vernieuwde actieprogramma Winkelstad 2019-2022 maken we Den Haag als winkelstad flink aantrekkelijker. De aanpak van de Badhuisstraat en het Loosduinse Hoofdplein is in uitvoering en de Leyweg zit weer in de lift.
- Met de nieuwe strategie Toerisme 2020-2025 wordt Den Haag zichtbaarder als toeristenstad, komen er meer toeristische attracties en vergroten we het effect van toeristen op de Haagse economie. In 2019 is het Oranjehotel geopend en in 2020 gaat het Legoland Discovery Centre open.
- We versterken het Museumkwartier door het Eschermuseum en -hotel als icoon op de Lange Voorhout 102 mogelijk te maken. In het paleis van het huidige Eschermuseum zetten we in op een nieuwe culturele functie met internationale allure.
- Er komt een plan om het bezoekersaantal van het Binnenhof tijdens de renovatie op peil te houden.
- We verkennen de toekomst van de Pier.
- We stimuleren dat de capaciteit aan hotelkamers wordt uitgebreid. Daarvoor herzien we het hotelbeleid.
- We onderzoeken de mogelijkheid om nieuwe congresfaciliteiten toe te voegen in het Central Innovation District (CID) en/of bestaande locaties uit te breiden, zoals het World Forum The Hague (mogelijk in combinatie met een nieuwe evenementenhal). We investeren structureel in The Hague Convention Bureau en in acquisitie.

Selectie projecten buiten programma 11

- Vanaf 2021 vormt het onderwijs- en cultuurcomplex aan het Spui het culturele hart van Den Haag.
- Met een nieuw Meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur 2021-2024 verdelen we de structurele subsidies aan de verschillende culturele instellingen opnieuw.
- Het budget voor cultureel ondernemerschap is verhoogd.
- Via STiP-banen (Sociaal Traject in Perspectief) zetten we tot begin 2020 in op meer personeel in de hotelsector.

Doel 3 – De mobiliteitstransitie realiseren

Om een gunstig vestigingsklimaat te creëren, moeten de mobiliteit en bereikbaarheid van Den Haag verbeteren. Dit geldt voor alle schaalniveaus: van lokaal tot internationaal. We geven prioriteit aan schone en ruimte-efficiënte vervoersmiddelen, zodat het mobiliteitsstelsel toekomstbestendig, gedifferentieerd en passend wordt bij de vraag naar mobiliteit.

Selectie projecten buiten programma 11

- In 2020 gaat de Rotterdamsebaan open, waarmee de bereikbaarheid over de weg verbetert.
- In 2020 gaat het fietsviaduct over de A4 bij Ypenburg open.
- De fietsenstallingen bij de stations HS en Den Haag Centraal gaan open.
- We werken aan de ontsluiting van Den Haag via een regionaal lightrailnetwerk langs de Koningscorridor, Leyenburgcorridor en de Oude Lijn.
- De verbinding (frequent/snel) met Schiphol en Rotterdam The Hague Airport wordt beter. We werken ook aan de aansluiting van Den Haag op internationale treinverbindingen naar Duitsland (Düsseldorf) en België.
- We starten een onderzoek naar de Gedempte Gracht als alternatieve fietsroute voor de Grote Marktstraat.

Doel 4 – Het imago versterken

De attractieve stad is de plek waar bewoners, bezoekers en bedrijven graag komen en verblijven. We gaan beter bekendmaken wat Den Haag allemaal te bieden heeft.

- De zakelijke marketingstrategie, die in 2019 verschijnt, promoot Den Haag op de zakelijke markt (congressen, investeerders, bedrijven, internationale organisaties, kennisinstellingen en talent).
- Op de nieuwe portal www.thehague.com staat straks alle relevante informatie bij elkaar: over zakendoen, werken, mobiliteit, wonen en recreëren in Den Haag. Daarnaast wordt in 2019 de vernieuwde toolkit voor het merk Den Haag opgeleverd.
- The Hague Marketing Bureau (THMB) wordt naast de (inter)nationale marketing ook verantwoordelijk voor de regionale marketing en positioneert Den Haag stevast als Stad aan Zee, Koninklijke Stad en Internationale Stad van Vrede en Recht. Daarnaast ontwikkelt THMB een Den Haag-bezoekerspas.
- In 2019 werken we met een geactualiseerde aanpak van de Haagse citybranding.
- The Hague International Centre werkt aan een warm welkom voor internationaal talent en organiseert passende evenementen om deze groep wegwijs te maken en te binden aan de stad.

Ondertussen in de regio

- Aantrekkelijk wonen en leven houdt niet op bij de stadsgrenzen. Mobiliteit gaat ook over verbindingen buiten de stadsgrenzen. Met de CO₂-aanpak werkt de regio samen aan schoner openbaar vervoer en trekken we gezamenlijk op om de noodzakelijke ov-schaalsprong te maken.
- Het aanbod in de regio draagt ook bij aan de aantrekkingskracht van Den Haag. Recreatie in het groen in Wassenaar of Midden-Delfland, Mall of The Netherlands in Leidschendam-Voorburg, de indoor leisureactiviteiten in Zoetermeer en de binnensteden van Delft en Leiden: redenen om langer in Den Haag te blijven of om er vaker naar terug te komen. Regionaal wordt het vrijetijdsaanbod versterkt.
- Den Haag heeft als merk positieve invloed op de economie van buurgemeenten. Zo is het voor Leiden interessant om in de acquisitie voor (wetenschappelijke) congressen de faciliteiten van Den Haag mee te nemen. Andersom werkt het net zo: de kust is groter als je ook aan Wassenaar en Westland denkt, en met Delft delen we de koninklijke geschiedenis.

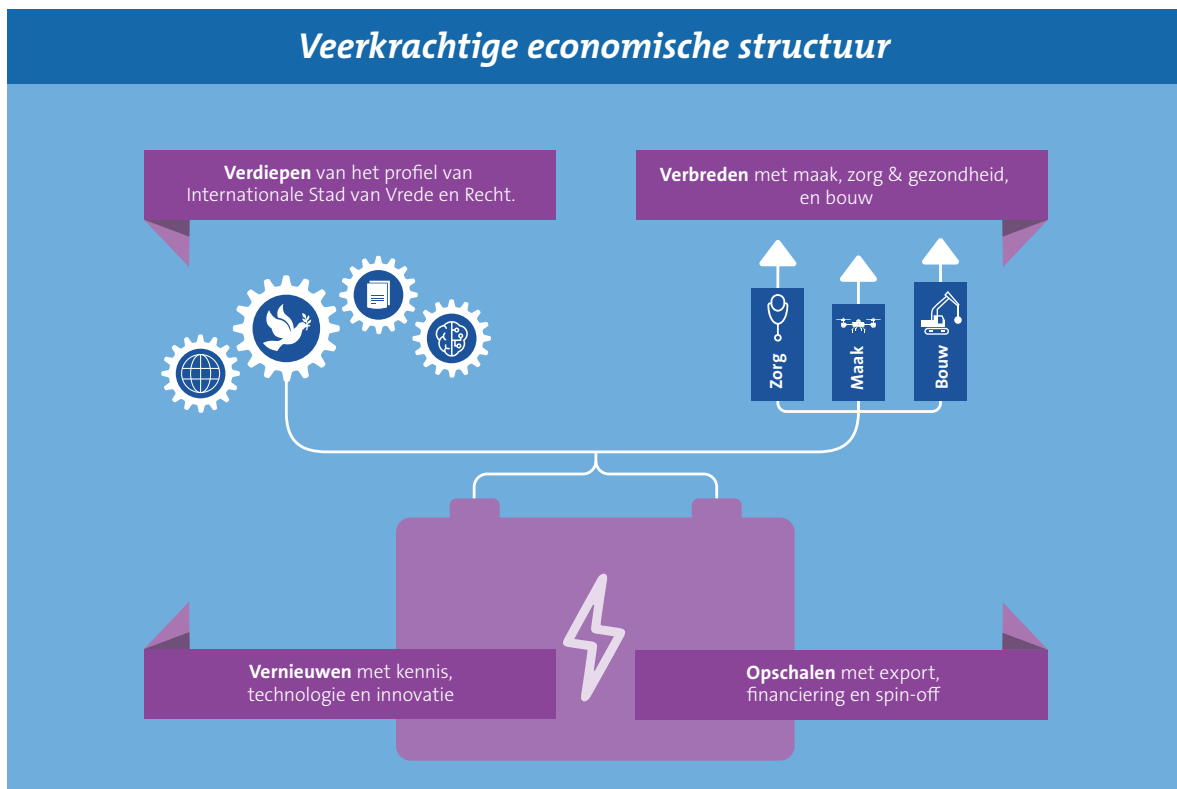
3 Speerpunt 2: Veerkrachtige economische structuur

Beleidskader uit de economische visie

We zetten erop in de economische structuur veerkrachtiger te maken. Zo gaan we voor meer dynamiek in veel verschillende economische sectoren en voor grotere clusters met meer cross-overs. We zijn minder kwetsbaar door een bredere basis en hebben een betere aansluiting op de regionale clusters en op de Haagse en regionale arbeidsmarkt.

Strategisch doel is het vergroten van de veerkracht van de economische structuur. Hieraan werken we via de volgende tactische doelen:

1. verdiepen van het profiel van Internationale Stad van Vrede en Recht;
2. verbreden van de economische structuur door andere sectoren gericht te versterken, met name maak, gezondheid en zorg, en bouw;
3. vernieuwen van de economie door kennis, technologie en innovatie te stimuleren;
4. opschalen van bedrijven door export, financiering en spin-off te ondersteunen.

Doelenboom met de belangrijkste prestaties

In de volgende doelenboom staan de beoogde resultaten (prestaties) en belangrijkste acties die u kunt verwachten in de komende jaren. Voldoende talent, accountmanagement, campusontwikkeling en (betaalbare) huisvesting zijn daarbij belangrijke randvoorwaarden. Deze komen in de volgende speerpunten aan bod.

Figuur 4. Doelenboom speerpunt 2

Operationalisering tactische doelen in actiepunten

Doel 1 – Verdiepen van het profiel van Internationale Stad van Vrede en Recht

We zetten de verdieping van ons profiel van Internationale Stad van Vrede en Recht voort vanuit de missie: werken aan innovaties voor een veiliger, betere en rechtvaardige wereld. De digitalisering en opkomst van nieuwe technologie bieden daarbij nieuwe kansen en uitdagingen.

- We verlenen een subsidie aan stichting The Hague Security Delta om binnen het veiligheidscluster vier uitdagingen het hoofd te bieden: innovatiesamenwerking, het aantrekken van talent, het vinden van financieringsmogelijkheden en het aantrekken en helpen groeien van bedrijven. Het veiligheidscluster versterken we als onderdeel van de ICT-Security Campus bij Laan van NOI.
- We versterken het The Hague Hearing Center door verdere marketing en acquisitie. Daarnaast verkennen we de kansen van de bescherming van intellectueel eigendom (IE) als groeiemarkt. Het voornemen is om samen met het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) in te zetten op versterking van het mkb via IE-rechten.
- Voor Legal & Policy ontwikkelen we samen met sleutelspelers zoals Universiteit Leiden, de Rijksoverheid en TNO een voorstel om dit als nieuw cluster te ontwikkelen rondom de Policy Campus en hiervoor een samenwerking aan te gaan. Door bedrijvigheid, NGO's, IO's, kennis en Rijksoverheid aan elkaar te koppelen, vergroten we de spin-off van de publieke sector in dit cluster.
- We gaan verder met het Startup in Residenceprogramma waarmee de overheid (gemeente Den Haag, ministeries en provincie Zuid-Holland) als opdrachtgever, medeontwikkelaar en eerste klant optreedt voor start-ups.
- In 2022 is het start-upecosysteem van ImpactCity gegroeid met meer (sociaal) ondernemers en meer partners. De onderliggende strategie verschijnt eind 2019. Specifieke aandacht hebben we voor de thema's humanitair, klimaat, voedsel, water en nieuwe energie. Impact investment is een kansrijke internationale ontwikkeling, die past bij de financiële instellingen in Den Haag en het profiel als ImpactCity. We werken een voorstel uit om het beginnende cluster Nieuwe Energie te versterken als onderdeel van ImpactCity. Door acquisitie vullen we het cluster aan met relevante buitenlandse bedrijven.
- We ondersteunen evenementen en congressen die aansluiten op het Haagse profiel en onze sectoren en clusters, zoals de Impact Summit Europe, EURODIG, Impact Startup Fest en The One Conference. Rondom deze events ontwikkelen we incidentele en doorlopende marketingcampagnes (zie ook speerpunt 1) en inhoudelijke programmering.
- We ondersteunen de (waarschijnlijke) verbouwing van het Vredespaleis en streven naar een meer transparant paleis, dat de hoven optimaal faciliteert en opener is voor het publiek.
- Wij faciliteren de groei van het veiligheidscluster (Europol, MIVD/AIVD, NATO) op het gebied van huisvesting, dienstverlening en netwerkvorming.

Doel 2 – Verbreden van de economische structuur door andere sectoren gericht te versterken, met name maak, zorg en gezondheid, en bouw

We kiezen voor verbreding van de economie met maak, zorg en gezondheid, en bouw. De komende jaren inventariseren we de kansen, richten we ons op netwerkvorming en de bijpassende financiering. We doen dit samen met de belangrijkste stakeholders in de stad en regio. Daarnaast blijven we inzetten op belangrijke sectoren zoals toerisme, detailhandel en horeca (zie speerpunt 1).

- In 2020 presenteren we een uitgewerkt voorstel voor de zorgsector. Met werkgevers en kennisinstellingen gaan we kansrijke thema's, zoals preventie, sport en gezondheid, verder verkennen. Hiervoor organiseren we in 2019 een rondetafelsessie met kennisinstellingen en het bedrijfsleven.
- In 2020 presenteren we een strategische agenda zorginnovatie, mede vanuit het sociaal domein.

- We geven een vervolg aan het Smart Industry-cluster met een voortzetting op het regionale programma SMITZH. De provincie Zuid-Holland en de Economic Board Zuid-Holland zijn hierin leidend. Er wordt onder andere gekeken naar verbreding van slimme maakindustrie met ambachtelijke en circulaire maakbedrijven en de oprichting van een virtuele campus om de netwerken te versterken tussen de hightech maakbedrijven in Zuid-Holland.
- We stimuleren het Technology Park Ypenburg (TPY) om faciliteiten te ontwikkelen waar bedrijven gezamenlijk aan innovatieprojecten kunnen werken, een stage- en onderwijsprogramma op te zetten met regionale universiteiten en hogescholen, en het regionale cluster (inter)nationaal te profileren. We steunen het plan om een TPY-Academie op te richten, waarbij bedrijven elkaars personeel opleiden en docenten van onderwijs- en kennisinstellingen les krijgen van het bedrijfsleven.
- We sluiten aan bij de ambities van de nationale Bouwagenda en overleggen met bouworganisaties en opdrachtgevers in de regio hoe we de sector beter kunnen ondersteunen, onder andere in de energietransitie. We verkennen de mogelijkheden om een kenniscentrum bouw op te richten.

Doel 3 – Vernieuwen van de economie door kennis, technologie en innovatie te stimuleren

Inzet technologie en innovatie

De Haagse aanpak richt zich op missiegedreven innovatie (ImpactCity), sectoroverstijgende (technologie)thema's en aansluiting op de innovatiebehoefte van de Haagse clusters en sectoren.

- We ondersteunen Yes!Delft om kennis en technologie van TU Delft beschikbaar te stellen aan de clusters Legal & Policy, Security en Nieuwe Energie en de financiële sector. Ook verkennen we eenzelfde soort samenwerking met de Universiteit Leiden.
- We stellen valorisatieprogramma's op om wetenschappelijk onderzoek te vertalen naar commerciële toepassingen. Concreet verkennen we in 2019 de mogelijkheden voor cybersecurity samen met NWO en dcypher.
- De 'Hackaton for Good' van het Data Science Initiative wordt een jaarlijks initiatief. Dit is een initiatief van techondernemers, universiteiten, overheid en kennisinstellingen in Den Haag die zich inzetten voor vrede, recht en veiligheid door middel van big data en Artificial Intelligence (AI).
- Den Haag financiert de huisvesting in 2019 en 2020 van CLAIRE in de Humanity Hub. CLAIRE is een initiatief van de Europese AI-gemeenschap en streeft ernaar een vooraanstaand Europees onderzoeksinstituut op het gebied van kunstmatige intelligentie in Den Haag op te richten.
- Wij stimuleren de dialoog op het snijvlak technologie, internationaal recht en veiligheidsvraagstukken door ondersteuning van onze internationaal gerenommeerde kennisinstellingen met lezingen en conferenties. Hierbij staan lokale netwerkvorming, innovatie en kruisbestuiving centraal.

Digitale infrastructuur

- Glasvezel is een randvoorwaarde voor een sterk vestigingsklimaat. Daarom wordt in samenwerking met T-Mobile Netherlands 5G uitgerold in Den Haag in 2020. Daarvoor werken wij met T-Mobile een plan uit om pilotprojecten te starten.
- We gebruiken de mogelijkheden van digitale technologie om de stedelijke opgaven op te lossen. Er komt daarvoor een nieuw gemeentebreed SmartCity/Digitaal Innovatieprogramma dat de gemeentelijke diensten gaat ondersteunen om met digitale innovatie aan de slag te gaan.
- We voeren Living Lab Scheveningen verder uit. Dat is een project waarbij de openbare ruimte (de straat) het testgebied is. Daardoor kunnen er op een relatief klein oppervlak verschillende facetten getest worden, die bijdragen aan een verbetering van leven, wonen, recreëren en werken.
- We verkennen de ontwikkeling van kwantuminternet en hoe we hieraan bij kunnen dragen.

Selectie projecten buiten programma 11

- We faciliteren de onderwijsinstellingen in hun groeiambities. Daarnaast stemmen we het onderwijsaanbod zo veel mogelijk af op de vraag van het bedrijfsleven en verkennen we de kansen voor opleidingen.
- We investeren in de versterking van de onderwijs- en onderzoeksinfrastructuur in het CID.

Doel 4 – Opschalen van bedrijven door export, financiering en spin-off te ondersteunen**Een groeiende economie door het stimuleren van starters en meer export**

We faciliteren starters optimaal en helpen ondernemers hun exportmogelijkheden te ontwikkelen.

- De gemeente is partner bij de regionale ontwikkelingsmaatschappij voor Zuid-Holland, InnovationQuarter (IQ) en ondersteunt deze. IQ is bovendien verantwoordelijk voor de uitvoering van de Roadmap Next Economy van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH).
- We onderzoeken in regionaal verband hoe we snelgroeiende bedrijven en samenwerkingsverbanden beter kunnen faciliteren bij hun nationale groeiambities. En als bedrijven de grens over willen, vooral naar de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, China en India, brengen we ze in contact met buitenlandse partners. Dit doen we in samenspraak met deze groeiende bedrijven.

Fondsvorming en investeringskapitaal: financieringsmogelijkheden voor elke fase van innovatie en groei

Ondernemers en instellingen krijgen gemakkelijker kapitaal om innovatie en groei te bevorderen.

- In 2020 ontwikkelen we een nieuw uitvoeringsprogramma van het Europese subsidieprogramma Kansen voor West III.
- We dragen bij aan het regionale proof-of-conceptfonds UNIIQ, dat investeert in innovatiestart-ups in de proof-of-conceptfase en geldt als kraamkamer voor het grotere participatiefonds van InnovationQuarter: IQ Capital.
- We zetten ons in om meer Europees subsidiegeld voor onderzoek en innovatie aan te trekken. Dit doen we samen met de regio. De EU zal de komende jaren naar verwachting veel investeren in de ontwikkeling van AI, onder andere in relatie tot Security. Hiervan kan Den Haag profiteren.
- We ontwikkelen een gezamenlijke roadmap om het nu versnipperde inkoopkapitaal, R&D en investeringskapitaal vanuit overheden en grote werkgevers samen te brengen.

Ondertussen in de regio

- Binnen de MRDH worden afspraken gemaakt over een innovatieprogramma rond zorgtechnologie. Den Haag draagt hier actief aan bij en ziet kansen voor cross-overs.
- Kennis over cybersecurity biedt samenwerkingskansen met de Greenport Westholland en de Rotterdamse haven.
- Ook op de nieuwe innovatiecampus op het Kesslerpark Rijswijk wordt ingezet op Nieuwe Energie.
- Het ministerie van EZK, de provincie Zuid-Holland en de MRDH zijn van plan nog meer dan eerst de krachten ook op financieel gebied te bundelen. Door de kennis- en innovatie-agenda van het Rijk te koppelen aan de regionale ecosystemen, ontstaan er meer kansen.
- Binnen de Economic Board Zuid-Holland en de MRDH is Den Haag bestuurlijk trekker van het dossier Digitale infrastructuur. Daarmee onderstrepen we het belang van dit thema voor een goed vestigingsklimaat. Daarbij delen we niet alleen kennis, maar doen we ook praktijkproeven op het gebied van 5G, zoals ook gebeurt in de Living Lab in Scheveningen en The Green Village (Delft).

4 Speerpunt 3: Excellent ondernemingsklimaat

Beleidskader uit de economische visie

Den Haag bruist van het ondernemerschap. Meer dan de helft van de banen in Den Haag komt voort uit het mkb. Alleen daarom al is ons lokale bedrijfsleven goud waard. Zeker nu de stad zo sterk blijft groeien.

Strategisch doel is om het mkb te laten groeien. Hieraan werken we via de volgende tactische doelen:

1. goede en snelle dienstverlening bieden aan ondernemers;
2. het mkb voorbereiden op de uitdagingen van de toekomst;
3. bestaande (internationale) bedrijven en instellingen versterken en nieuwe aantrekken;
4. talentontwikkeling: werken aan een vaardige en talentvolle stad.

Doelenboom met de belangrijkste prestaties

In de volgende doelenboom staan de beoogde resultaten (prestaties) en belangrijkste acties die u kunt verwachten in de komende jaren.

Figuur 5. Doelenboom speerpunt 3

Operationalisering tactische doelen in actiepunten

Doel 1 – Goede en snelle dienstverlening bieden aan ondernemers

Met de Haagse Ondernemersagenda (RIS302187) zetten we vol in op concrete acties voor een aantrekkelijk ondernemingsklimaat. Den Haag moet de meest ondernemersvriendelijke stad van Nederland worden.

- We werken toe naar één centraal aanspreekpunt, fysiek en online, waar ondernemers terecht kunnen voor alle zaken die zij met de gemeente willen regelen. De klanttevredenheid wordt structureel gemeten.
- We organiseren evenementen voor Haagse ondernemers, waar ze kunnen netwerken en inhoudelijke kennis opdoen.
- We faciliteren ondernemers met speciale programma's voor de eerste fase van het ondernemerschap.
- In 2022 hebben we dertig bedrijveninvesteringszones (BIZ): bedrijventerreinen en winkelgebieden waar ondernemers en/of eigenaren samen investeren in de kwaliteit van hun bedrijfsomgeving.
- We onderzoeken hoe we familiebedrijven beter kunnen ondersteunen, bijvoorbeeld bij bedrijfsopvolging, om de continuïteit van deze bedrijven te waarborgen.

Selectie projecten buiten programma 11

- Met de Kadernota Inkoopbeleid 2019-2022 en het bijbehorende actieplan gaan we komende jaren nog meer inzetten op mkb-vriendelijk inkopen, zodat het inkoopbeleid van de gemeente bijdraagt aan een vitaal mkb in de Haagse regio.

Doel 2 – Het mkb voorbereiden op de uitdagingen van de toekomst

We assisteren ondernemers bij de digitale transitie, de energietransitie en internationalisering.

- Jaarlijks starten we een aantal concrete digitaliseringsprojecten. De focus hierbij ligt op het vergroten van de online vindbaarheid, het verhogen van de productiviteit en van de digitale veiligheid.
- Het Haagse mkb helpen we om beter internationaal zaken te doen. Eenmaal per collegeperiode stellen we hiervoor focuslanden vast, waarvoor we integrale activiteiten en een meerjarenagenda ontwikkelen. Voor deze periode zijn dat China, India en Duitsland. Voor China en India ontwikkelen we in 2019 een nieuwe strategie. Bestaande samenwerkingsverbanden worden vernieuwd. Daarnaast brengen we de mogelijkheden in beeld voor een intensief begeleidingstraject en het realiseren van een internationaal ondernemersloket, bij voorkeur als onderdeel van een bestaand en reeds bekend loket.
- Via onder andere de Economic Board Zuid-Holland worden netwerken gevormd en wordt de economische vernieuwing in de stad versneld. De Economic Board zet ook in op duurzaamheid, talent en events voor het midden- en kleinbedrijf.

Selectie projecten buiten programma 11

- In de nieuwe nota digitalisering en dienstverlening wordt invulling gegeven aan concrete digitaliseringsprojecten voor ondernemers.
- De Haagse Hogeschool werkt de komende jaren aan de verdere ontwikkeling van kenniscentra rond thema's zoals duurzaamheid en digitalisering.
- Via het loket Hou van je Zaak helpen we ondernemers met de energietransitie, door energiescans aan te bieden die inzicht geven in welke maatregelen profitabel zijn. We stimuleren ondernemers hun pand te verduurzamen en andere energiebesparende maatregelen te nemen (zoals isoleren, zonnepanelen en waterzijdig inregelen).
- Begin juni 2019 is de sectordeal Bouw en Techniek gesloten en is de Energieacademie geopend.
- We zetten de businessclubs van sportorganisaties in om de verbinding tussen sport(events) en het bedrijfsleven te versterken.

Doel 3 – Bestaande (internationale) bedrijven en instellingen versterken en nieuwe aantrekken

We gaan acquisitie en accountmanagement verder professionaliseren en zijn proactief in onze contacten met bedrijven en instellingen. Dat geldt vooral voor bestaande grote bedrijven en instellingen in Den Haag zoals Siemens, Shell, PostNL en de Rijksoverheid.

- Strategisch accountmanagement staat hoog in het vaandel en we intensiveren dit, met een focus op top- en keyaccounts. Het accountmanagement wordt slim ingericht op basis van de plek van het bedrijf in het ecosysteem. Hiermee zijn we bedrijven beter van dienst en stimuleren we behoud en spin-off van Haagse bedrijven.
- Gezien het belang van de Rijksoverheid voor Den Haag richten we hiervoor een eigen accountteam op en werken we een partnership uit.
- Acquisitie blijft een speerpunt, waarbij we het bidboekproces stroomlijnen. We focussen op bedrijven en instellingen die bijdragen aan het Haagse profiel en ecosysteem. Meer dan in het verleden richten we ons op sociaal ondernemers.
- Voor de acquisitie van NGO's en IO's kiezen we voor een focus op Legal&Policy in combinatie met ICT, humanitair en duurzaamheid. We zetten in op de kansen van de Brexit. We richten ons op organisaties met toegevoegde waarde voor het ecosysteem naast het binnenhalen van sec banen.
- Om internationale organisaties te werven, werken we nauw samen met het ministerie van Buitenlandse Zaken en starten proactief de dialoog over belemmeringen rondom vestiging zoals immuniteit.

Doel 4 – Talentontwikkeling: werken aan een vaardige en talentvolle stad

Vanuit de deelgebieden arbeidsmarkt, economie en onderwijs wordt gewerkt aan allerlei programma's en projecten die helpen om de mismatch op de arbeidsmarkt te verkleinen, de economie te versterken en het beroepsonderwijs te vernieuwen.

- Met regiopartners, internationale organisaties en bedrijven werken we aan een integraal Talent Attraction Programma. Daarin staan de doelstellingen en strategie om (internationaal) talent aan te trekken voor Den Haag en de regio.
- In juni 2019 ondertekende Den Haag met de regio een Human Capital Akkoord Zuid-Holland, met als een van de doelen om in de periode 2019-2024 duizend internationale talenten te verleiden naar de provincie te komen. Met de gemeente Rotterdam onderzoeken we een gezamenlijke aanpak hierin, met een goed carrièreperspectief in diverse sectoren als unique selling point.
- We verbeteren de samenwerking tussen (beroeps)onderwijs en bedrijfsleven in Centres of Expertise (hbo) en Centra voor Innovatief Vakmanschap (mbo), met het accent op digitalisering.
- Samen met de Universiteit Leiden en andere partners brengen we in beeld hoe lokaal talent beter kan doorstromen naar de innovatiehubs en hoe we meer talent kunnen aantrekken.

Selectie projecten buiten programma 11

- Jongeren van de praktijkscholen uit de omgeving Den Haag krijgen o.a. bij de TOP Academie de kans om een vak te leren op de werkvloer van bedrijven.
- Onderwijsbestuurders van mbo- en hbo-instellingen in de regio streven er gezamenlijk naar om een passend onderwijsaanbod voor werkenden te ontwikkelen in het kader van een Leven Lang Ontwikkelen. Eerste concrete stap is Werk-Werk-begeleiding-IT-kavel-Zuid-Holland om mensen om te scholen tot ICT'ers.

In de komende vier jaar wil de gemeente Den Haag jaarlijks vijfhonderd extra mensen sneller uit de bijstand en aan het werk helpen. Hiervoor hebben we het actieplan Werkoffensief +500 opgesteld, met onder andere:

- werkakkoorden met individuele werkgevers en sectordeals (zorg, horeca en hospitality, bouw en installatietechniek), met overeenkomsten die leiden tot duurzaam werk en het invullen van vacatures bij werkgevers;
- uitrol van het onlinedienstverleningsconcept HalloWerk;
- het begeleidings-, scholings- en ontwikkelaanbod met werkgevers versterken om mensen klaar te stomen voor de arbeidsmarkt;
- versnellingstafels sociaal ondernemerschap, waardoor meer sociaal ondernemers kunnen starten (of uitbreiden) in Den Haag.

Ondertussen in de regio

- Veel van de regiogemeenten willen ondernemers ondersteunen bij de genoemde uitdagingen zoals digitalisering. Maar zeker kleinere gemeenten krijgen dit niet altijd georganiseerd. We willen hun aanbieden zich aan te sluiten bij de diensten die wij organiseren voor onze ondernemers. Daarbij kunnen we gebruikmaken van de mogelijkheden die de mkb-deals van het Rijk ons bieden.
- We stemmen de acquisitie van grote bedrijven en instellingen af met andere gemeenten, maken samen proposities en maken gebruik van de schaarse ruimte in de regio.
- Het Human Capital Akkoord kent meerdere projecten in de regio die interessant zijn, zoals het eerder genoemde project rondom internationaal talent en een project voor ICT-talent in Greenport West-Holland.
- Den Haag, Rotterdam en de MRDH zijn de belangrijkste aandeelhouders van InnovationQuarter en stemmen regionaal de gezamenlijke koers af.

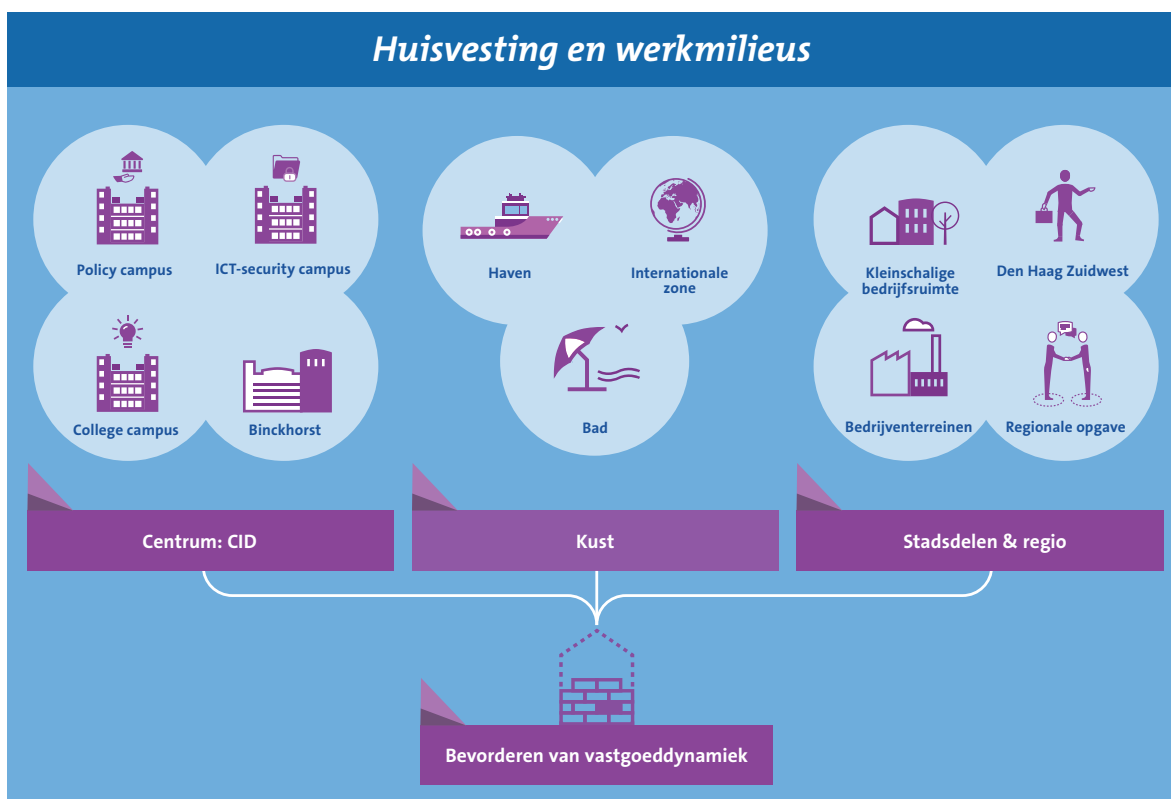
5 Speerpunt 4: Voldoende ruimte in aantrekkelijke werkmilieus

Beleidskader uit de economische visie

Fysieke ruimte voor bedrijven op passende locaties is een belangrijke vestigingsvoorwaarde. Voor bijna alle vormen van bedrijfshuisvesting geldt dat de vraag groot is en het aanbod beperkt, en dat er wel voldoende plannen in de pijplijn moeten zitten, om aan de vraag te kunnen voldoen.

Strategisch doel is voldoende betaalbare en bereikbare huisvesting in aantrekkelijke werkmilieus. Hieraan werken we via de volgende tactische doelen:

1. centrum: het CID ontwikkelen als het economisch topmilieu van Den Haag;
2. kust: versterken van de Internationale Zone en ontwikkelen van Den Haag als hoofdstad van de Noordzee;
3. stadsdelen en regio versterken met bedrijfshuisvesting en gebiedsontwikkeling;
4. de vastgoeddynamiek bevorderen door marktontwikkeling te stimuleren.

Gebrek aan ruimte belemmert economische groei, ondernemerschap en de kans op werk voor een flink deel van de Haagse bevolking. Ook zijn er momenteel te weinig toplocaties, waardoor grote bedrijven Den Haag nu links laten liggen. Op alle niveaus moeten we dus zorgen voor meer betaalbare en duurzame bedrijfshuisvesting in aantrekkelijke werkmilieus.

Doelenboom met de belangrijkste prestaties

In de volgende doelenboom staan de beoogde resultaten (prestaties) en belangrijkste acties die u kunt verwachten in de komende jaren.

Strategisch doel	<h1>Voldoende ruimte voor bedrijvigheid in aantrekkelijke werkmilieus</h1>			
Tactische doelen	Centrum: Central Innovation District wordt economisch topmileu	Kust: versterken Internationale Zone en ontwikkelen hoofdstad van de Noordzee	Stadsdelen en regio versterken met bedrijfshuisvesting en gebiedsontwikkeling	Bevorderen vastgoeddynamiek door marktontwikkeling te stimuleren
Operationele doelen	<p>Voldoende huisvesting voor startups en scale ups</p> <p>Voldoende ruimte voor innovatie en experiment bieden</p> <p>Verder ontwikkelen van CID, Binckhorst</p> <p>Samenhangende, duurzame, sterke en toekomstgerichte kantoorgebieden</p>	<p>Verder ontwikkelen van de Internationale Zone</p> <p>Vergroten van het aanbod aan (kleinschalige) bedrijfsruimten in de haven en kuststrook</p> <p>De plek voor maritieme innovaties en waar besluiten worden genomen over het gebruik van de zee</p> <p>Scheveningen: Kracht kust beter benutten</p>	<p>Betere aansluiting tussen vraag en aanbod van kleinschalige bedrijfsruimte</p> <p>Vernieuwing, intensivering en verduurzaming bedrijventerreinen</p> <p>Meer sterke ondernemers in Zuidwest en Haags Veen</p>	<p>Juridisch-planologisch scherper kaders formuleren en waar nodig sturen</p> <p>Realiseren van een revoluerend fonds</p> <p>Realiseren van een beheer en exploitatie maatschappij</p>
Beleidsinstrumenten	<ul style="list-style-type: none"> • Kantorenstrategie Den Haag 2018-2025 • Urgentieprogramma kantoren • Gebiedsaanpak Binckhorst • Economisch actieplan Binckhorst • CID Agenda 2040 • Oplevering van de Titaan • Apollo 14 • Verbouwing voormalig ministerie van SZW • Exploiteren HSD campus • Verbouwing SZW 	<ul style="list-style-type: none"> • Gebiedsvisie Internationale Zone 2019 – 2027 • Havenconvenant • Herontwikkeling van het Noordelijk Havenhoofd • Bedrijfsgebouw Dr. Lelykade • Fieldlab North Sea Innovations • Proeftuin op de Noordzee • Ontwikkelstrategie Scheveningen Bad • Propositie Kust 	<ul style="list-style-type: none"> • Bedrijfshuisvestingstrategie • Gebiedspaspoorten • Actieprogramma kleinschalige bedrijfsruimten • Gebiedsverkenning A4 Vlietzone • Verkennen uitbreiding Technology Park Ypenburg • Nieuwe regionale strategie Businesspark Haaglanden • Regiodeal Zuidwest 	<ul style="list-style-type: none"> • Nota commerciële vastgoedontwikkeling
Jaarlijks beschikbare middelen 2019-2022 (indicatief)	Totaal: € 2,2 mln.	Totaal: € 0,4 mln.	Totaal: € 1,6 mln.	Totaal: -

Operationalisering tactische doelen in actiepunten

Doel 1 – Centrum: het CID ontwikkelen als economisch topmilieu van Den Haag

We versterken onze economische topmilieus en bieden kantoorruimte die aansluit op de huidige vraag, in de buurt van stations en ov-knooppunten. Ook bieden we ruimte voor innovatie en experiment: we vragen bewoners en ondernemers mee te denken en creëren levendige plekken door tijdelijke functies.

- Met de CID-agenda gaan we de komende jaren aan de slag met de gebiedsbranding van het CID, de Policy Campus, de ICT Security Campus en de College Campus.
- Voor de Policy Campus werken we samen met onder andere het Rijk, TNO, Universiteit Leiden en andere kennisinstellingen aan de digitale en fysieke zichtbaarheid, de (culturele) programmering en levendigheid, en een acquisitiestrategie. Er komt een gebiedsagenda voor de Campusboulevard, die aansluit op de Policy Campus.
- In de ICT Security Campus realiseren we nieuwe huisvestingsmogelijkheden voor start- en scale-ups binnen de sectoren Veiligheid en IT/Tech door de verbouwing van het voormalig ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Daarnaast exploiteren we de HSD-campus.
- In de College Campus investeren we met de Haagse Hogeschool. Er liggen kansen voor talentontwikkeling en innovatie. We verkennen deze kansen verder. Met de Haagse Hogeschool wordt een convenant opgesteld, onder andere over campusontwikkeling.
- We ontwikkelen Binckhaven verder als start-up- en scale-up-hub met het bedrijfsverzamelgebouw de Titaan, dat waarschijnlijk in 2021 opengaat. Daarnaast realiseren we een ontwikkelstrategie voor de Spoorboogzone en de Begraafplaatszone.
- Met het urgentieprogramma Kantoren sturen we op het behouden en toevoegen van voldoende kantoorruimte in de topmilieus. De locaties die het meeste perspectief bieden, nemen we op korte termijn op in het urgentieprogramma. Zo voorkomen we dat kantoorruimte ongewenst onttrokken wordt aan het Haagse bestand.

Doel 2 – Kust: versterken van de Internationale Zone en ontwikkelen van Den Haag als hoofdstad van de Noordzee

We verkennen hoe we de economie aan de kust kunnen verbreden. We worden de plek voor maritieme innovaties waar besluiten worden genomen over het gebruik van de zee.

- Voor de toekomst van de haven sluiten we een Havenconvenant met bedrijven en ontwikkelaars, om havengerelateerde activiteiten te stimuleren. We geven prioriteit aan de bestaande clusters van bedrijven op het gebied van visserij, watersport en offshore dienstverlening.
- We vergroten het aanbod aan bedrijfsruimten door o.a. de herontwikkeling van het Noordelijk Havenhoofd en het ontwikkelen van het bedrijvengebouw Dr. Lelykade. We verkennen de mogelijkheden voor een fysieke locatie voor partijen die werken aan innovaties op de Noordzee (Campus@Sea).
- We voeren samen met de betrokken kennisinstellingen en bedrijven het project 'Proeftuin op de Noordzee' uit: een testgebied om innovaties op open zee te testen en te demonstreren, met subsidies voor gebruikers.
- Als de Gebiedsvisie (2019-2027) voor de Internationale Zone is vastgesteld, stellen we een agenda op met concrete acties. De nadruk ligt in de komende periode op het faciliteren van de groei voor veiligheidsorganisaties zoals Europol en NCI Agency.

Selectie projecten buiten programma 11

- De kust van Den Haag ontwikkelt zich tot een toplocatie voor zee- en strandporten. Mede door de ontwikkeling van Beach City met (semi)permanente sportvoorzieningen voor water-, strand- en boulevardporten met het Beach Stadium.
- Met het programma de Kust Gezond investeren we onder andere in de fysieke ruimte en het verbeteren van de buitenruimte en het vestigingsklimaat. De Noordboulevard is opgeleverd en er komt een aantrekkelijk horecapaviljoen.
- In 2020 werken we verder aan de aanvraag om de status te verkrijgen van Nationaal Park (Hollandse Duinen).

Doel 3 – Stadsdelen en regio versterken met bedrijfshuisvesting en gebiedsontwikkeling

Bedrijfshuisvesting

Met de nieuwe bedrijfshuisvestingstrategie zetten we in op het vernieuwen, intensiveren en verduurzamen van onze bedrijventerreinen. Dit kan door verouderd vastgoed opnieuw te ontwikkelen, bedrijfshuisvesting aan de bestaande voorraad toe te voegen, de grond intensiever te gebruiken en door functiemenging. Om te bepalen wat waar mogelijk is, worden gebiedspaspoorten gemaakt.

- We stellen bedrijfscontactfunctionarissen aan die de verantwoordelijkheid krijgen over meerdere terreinen en die de contacten met marktpartijen onderhouden.
- We breiden het Technology Park Ypenburg uit voor de hightech maakindustrie.
- We verkennen de mogelijkheden om een nieuw en toekomstbestendig bedrijventerrein te ontwikkelen in de A4-Vlietzone. Daarnaast stellen we een nieuwe regionale strategie op met Businesspark Haaglanden en provincie Zuid-Holland.
- Met het Actieprogramma Kleinschalige Bedrijfsruimte moet 40.000 m² kleinschalige bedrijfsruimte toegevoegd worden aan de bedrijventerreinen en in de wijken Escamp, Loosduinen, Centrum, Scheveningen en Transvaal.
- Daarnaast brengen we de kansen in beeld voor de ontwikkeling van een mbo-campus in Den Haag Zuidwest en voor een campus gericht op internationaal onderwijs bij het ROC Mondriaan.

Potentie benutten in Zuidwest

Samen met het Rijk werkt Den Haag de komende jaren aan de Regiodeal Zuidwest. De gemeente wil de neerwaartse spiraal aanpakken en de sociaaleconomische positie en leefbaarheid van dit gebied verbeteren. We geven lokaal ondernemerschap een stevige impuls.

- Er komen ambachtsacademies: werkzoekende wijkbewoners leren de basistechnieken van een vak en stromen door naar een leerwerkplek.
- We stellen een bedrijfsfunctionaris aan die ondernemers bezoekt, bespreekt wat ze nodig hebben en hen koppelt aan de juiste gemeenteambtenaren.
- Ook komt er één lokaal boegbeeld per wijk. Dit is een ondernemer die andere ondernemers in de wijk met tips kan helpen.

Selectie projecten buiten programma 11

- De bewoners van Zuidwest vitaliseren door zorg, sport en bewegen. Met de Sportcampus Zuiderpark hebben we een goede kans van slagen (inclusief partijen als ROC, Haagse Hogeschool, Topsport). Het stadsdeel Escamp is benoemd als het Haagse Sportkwartier.

Doel 4 – De vastgoeddynamiek bevorderen door marktontwikkeling te stimuleren

- We werken een nota Commerciële vastgoedontwikkeling uit. Hierin is aandacht voor monitoring, het verleiden van marktpartijen en meer duidelijkheid en transparantie.
- Wij herijken onze huisvestingsstrategie voor NGO's en IO's om onze propositie te versterken. Hierbij spelen wij eveneens in op de trend waarbij IO's partnerorganisaties naar de stad willen halen.
- We onderzoeken de mogelijkheden van een revolverend fonds voor vastgoedinvesteringen en een beheer- en exploitatiemaatschappij. Daarbij ligt de focus op de ontwikkeling, het beheer en de exploitatie van bedrijfsverzamelgebouwen en hubs. Hiermee krijgen we meer grip op vastgoed.

Ondertussen in de regio

- We hebben nieuwe afspraken gemaakt over de inzet van Business Park Haaglanden, om het groeiende tekort aan bedrijfsmatig vastgoed regionaal op te lossen.
- We maken als MRDH-gemeenten nieuwe afspraken met de provincie over de mogelijkheden voor veranderingen rondom bedrijfsmatig vastgoed in de regio, waaronder Haaglanden Medisch Centrum (HMC) en watergebonden bedrijvigheid.
- De Binckhorst is in het G4-rijksverstedelijkingsakkoord een pilot waarin geëxperimenteerd wordt om met alternatieve bekostigingsmethodes binnenstedelijk te ontwikkelen.
- Met de MRDH, de provincie en het Rijk stimuleren we campusontwikkeling en we starten met een kwartiermakersfase via de MRDH. Voor 2019-2020 dienen we een plan in voor de ICT Security campus aan de Laan van NOI.
- Met de gemeente Westland verkennen we de mogelijkheden van het werkaanbod voor de bewoners van Den Haag Zuidwest.

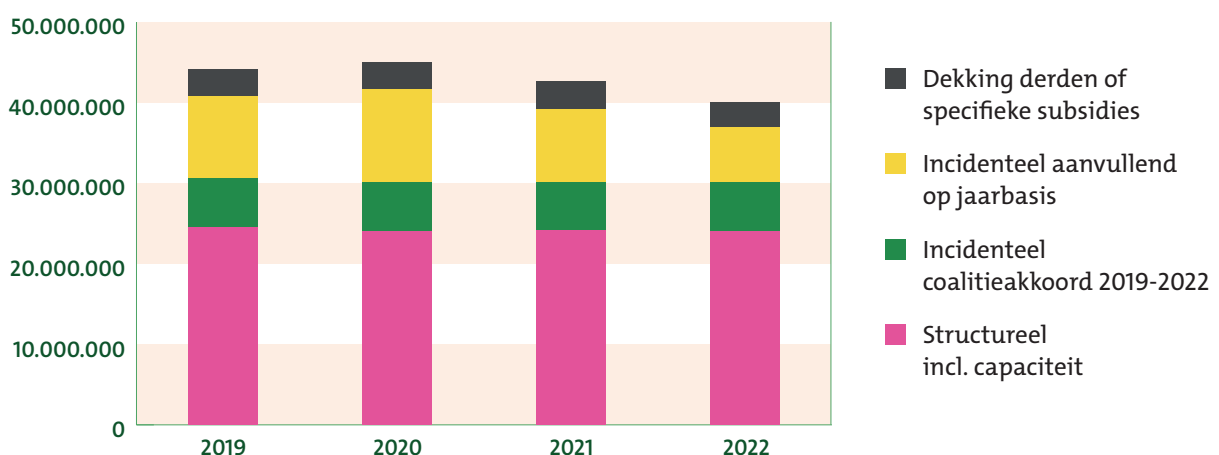
6 Financiën en vervolg

De nieuwe economische visie heeft een flinke impact op de gemeentelijke werkzaamheden en investeringen om de brede economische doelen te bereiken. Succesvolle initiatieven worden voortgezet, maar er ontstaan ook nieuwe thema's en een andere werkwijze en rol in bestaande thema's. We kunnen deze omslag niet van het ene op het andere moment realiseren; daar moeten we de tijd voor nemen. Tijd om goede voorstellen te ontwikkelen, aansluiting te zoeken bij andere partijen, een nieuwe rol te vinden en de middelen hiervoor bijeen te brengen.

Financiële kaders in de programmabegroting

De raad stelt de financiële kaders voor deze uitvoeringsagenda vast in de programmabegroting. De verantwoording daarover wordt afgelegd in de programmarekening. Op basis van de ontwerp-programmabegroting 2020-2023 (raadsbehandeling op 7 november 2019) geeft figuur 7 de totale lasten (exclusief dotaties) weer voor programma 11 Economie (de inzet binnen andere programma's werken we hier niet verder uit). Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen:

- jaarlijks beschikbaar budget voor deze collegeperiode, onderverdeeld in:
  - structurele middelen (incl. capaciteit);
  - incidentele middelen, op basis van het Coalitieakkoord 2019-2022;
- incidentele aanvullende middelen, zoals reserves en incidenteel beschikbaar gestelde middelen in programmabegrotingen van verschillende jaren. Hierin zit ook de reserves en Toegekende (gemeentelijke) revolverende investeringsmiddelen, waarin nog € 3,6 miljoen zit voor het Fonds Economie en Ruimte (FRED). Over de inzet van deze middelen is eerder reeds besloten, maar de verantwoording in de programmarekening vindt pas plaats bij daadwerkelijk inzet op projecten vanuit het fonds;
- lasten waar baten tegenover staan, zoals bijdragen derden of specifieke subsidie. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de in- en uitgaande bijdragen voor de bedrijveninvesteringszones (BIZ)¹, regionale bedrijfsschappen en de exploitatie van gemeentelijke economische panden.

Figuur 7. Totale lasten programma 11 Economie (excl. dotaties) conform ontwerp-programmabegroting 2020-2023

¹ De BIZ-bijdrage betreft geïnde bedragen via de Belastingdienst, die vervolgens als subsidie worden uitgekeerd aan de betreffende BIZ'en. Hierbij gaat het om circa 1 miljoen euro niet vrij aanwendbare middelen, die wel in de begroting zijn opgenomen.

Uitwerking jaarlijks beschikbaar budget 2019-2022

Voldoende financiële middelen zijn een belangrijke randvoorwaarde voor onze inzet. Aan die voorwaarde is grotendeels voldaan met de impuls voor deze collegeperiode, namelijk 6 miljoen euro structureel en 6 miljoen euro incidenteel voor Economie (programma 11). Dit was noodzakelijk om de lopende inzet op hetzelfde niveau te houden en voort te kunnen zetten. De jaarlijks continu beschikbare middelen liggen daarmee voor deze collegeperiode rond 30 miljoen euro per jaar (dit is dus exclusief incidentele aanvullende middelen, dekking derden of specifieke subsidies). Hiermee blijft de basisinzet op orde en kan er worden gewerkt aan het fundament voor de toekomst.

Economische uitvoeringsagenda Jaarlijks beschikbaar budget 2019-22 programma 11 (in miljoenen)	Structureel (basis)	Incidenteel 19-22 (coalitieakkoord)	Jaartotaal
Speerpunt 1: Attractieve stad	€ 12,0	€ 1,3	€ 13,3
Aantrekkelijk woon- en leefklimaat scheppen			
Levendigheid en toeristische aantrekkingskracht vergroten			€ 8,5
Mobiliteitstransitie realiseren			
Imago versterken			€ 3,6
Capaciteit (DSO+BSD)			€ 1,2
Speerpunt 2: Veerkrachtige economische structuur	€ 7,3	€ 1,0	€ 8,3
Verdiepen van het profiel van Internationale stad van Vrede en Recht			€ 4,0
Verbreden van de economische structuur met maak, zorg & gezondheid, en bouw			
Vernieuwen van de economie met kennis, technologie en innovatie			€ 1,0
Opschalen door export, financiering en spin-off			€ 0,7
Capaciteit (DSO+BSD)			€ 2,6
Speerpunt 3: Excellent ondernemingsklimaat	€ 3,7	€ 0,3	€ 4,0
Goede en snelle dienstverlening aan ondernemers			€ 1,0
Mkb voorbereiden op de uitdagingen van de toekomst			€ 0,7
Bestaande (internationale) bedrijven en instellingen versterken en nieuwe aantrekken			€ 1,2
Talentontwikkeling: werken aan een vaardige en talentvolle stad			
Capaciteit (DSO)			€ 1,1
Speerpunt 4: Ruimte en werkmilieus	€ 1,0	€ 3,4	€ 4,4
Centrum: CID als economisch topmilieu			€ 2,2
Kust: internationale zone en hoofdstad van de Noordzee			€ 0,4
Stadsdelen en regio versterken met bedrijfshuisvesting en gebiedsontwikkeling			€ 1,6
Vastgoedontwikkeling bevorderen door marktontwikkeling te stimuleren			
Capaciteit (DSO)			€ 0,2
Totaal	€ 24,0	€ 6,0	€ 30,0

Tabel 1. Jaarbegroting programma 11, uitwerking in strategische en tactische doelen

Het jaarlijks beschikbare budget is in tabel 1 uitgesplitst naar de strategische en tactische doelen. Ook is de capaciteit zichtbaar gemaakt. De vermelde bedragen bij de tactische doelen zijn indicatief en daarom afgerond (met daardoor enkele afrondingsverschillen). Het is mogelijk dat tussendoor wordt geschoven tussen tactische doelen als hiervoor een inhoudelijke aanleiding is.

Er is dus een stevigere structurele financiële basis. Voor urgente zaken, nieuwe economische thema's en concrete kansen in lijn met de economische visie is het mogelijk dat aanvullende incidentele investeringen worden gedaan, zoals ook in voorgaande jaren het geval was. Deels is dit opgevangen door het Fonds Economische Structuurversterking voort te zetten met een jaarlijkse bijdrage van 1 miljoen (onderdeel van speerpunt 4: ruimte). Hierdoor kunnen onder andere investeringen in de kennisinfrastructuur worden gedaan.

Uitwerking incidentele aanvullende middelen

Daarnaast zijn op jaarbasis soms aanvullende middelen beschikbaar, zoals reserves, subsidies en incidentele middelen die beschikbaar zijn gesteld bij diverse programmabegrotingen. Deze bedragen variëren per jaar, hebben meestal een looptijd van enkele jaren en zijn gebonden aan specifieke projecten. Met de programmabegroting 2020-2023 zijn aanvullende middelen beschikbaar gesteld voor het evenementenfonds (The Ocean Race en Invictus Games), de herinrichting van de openbare ruimte van winkelstraten (met name de Badhuisstraat en het Loosduinse Hoofdplein) en Technology Park Ypenburg.

Binnen een jaar voorstellen om de nieuwe thema's uit te werken

Voor de grote nieuwe thema's (nieuwe tactische doelen) worden voorstellen uitgewerkt en hier wordt bijpassende financiering bij gezocht (door aanvullende claims, herprioritering en financierings- en samenwerkingsmogelijkheden van derden). Daarbij gaan we uit van verschillende scenario's wat betreft ambitieniveau en vereiste inzet. Hiervoor trekken we circa een jaar uit. Voor de nieuwe thema's is nu dus nog niet voorzien in financiering. Het gaat om de volgende nieuwe tactische doelen:

- verbreden (van de economische structuur) door de sectoren maak, zorg en gezondheid, en bouw te versterken;
- werken aan talentontwikkeling;
- vastgoeddynamiek bevorderen.

Subsidieregelingen en fondsenstrategie

Met de gemeentelijke middelen willen we een multipliereffect realiseren, dus geld met geld maken.

We ontwikkelen daarom subsidieregelingen om onze middelen doelmatiger in te zetten, de inzet beter te kunnen verantwoorden en de markt te verleiden, op basis van de volgende thema's:

- evenementen en congressen ondersteunen;
- marktinitiatieven ondersteunen op het gebied van Attractieve stad, die de levendigheid en toeristische aantrekkingskracht versterken;
- de structuur van de economie versterken, onder andere door initiatieven te ondersteunen om de Haagse economie te vernieuwen en op te schalen, die passen binnen het Haagse profiel;
- bedrijfstvastgoed herontwikkelen en/of vierkante meters toevoegen en exploiteren voor bedrijvigheid.

Daarnaast onderzoeken we of het mogelijk is fondsen beschikbaar te krijgen om innovatie te financieren binnen speerpunt 2 en vastgoed te ontwikkelen binnen speerpunt 4. Hiervoor ontwikkelen we een fondsenstrategie.

Voortgang en verantwoording

Binnen de beleidskaders van de economische visie wordt de raad geïnformeerd over de uitgevoerde acties en bijbehorende prestaties, zodat de raad zijn toetsende rol goed kan uitvoeren. De voortgang en ontwikkelingen brengen we als volgt in beeld:

- Ieder voorjaar komt er een voortgangsrapportage voor de economische uitvoeringsagenda, met aandacht voor input en output: wat is geïnvesteerd, wat is er gedaan, wat heeft het opgeleverd, en wat wordt er toegevoegd of gewijzigd? Hiermee wordt de economische uitvoeringsagenda elk jaar geactualiseerd.
- Financiële kaderstelling en verantwoording gebeurt formeel met de programmarekening en -begroting.
- Ieder najaar verschijnt de Staat van de Haagse Economie, een onafhankelijke objectieve rapportage die ingaat op de effect- en impactindicatoren en onderliggende trends en ontwikkelingen. Deze dient als kennisbron en spiegel voor (de evaluatie van) beleid, waarin de bredere economische ontwikkeling van de Haagse agglomeratie wordt geschetst in vergelijkend perspectief.
- Naast de voortgangsrapportage van de economische uitvoeringsagenda en de monitoring van de Haagse economie zijn er ook een aantal sectorspecifieke of gebiedsgerichte monitors, bijvoorbeeld de retailmonitor, binnenstadmonitor, havenmonitor en kantorenmonitor.
- Tijdens elke collegeperiode evalueren we beleid, waarbij we ook nieuwe wetenschappelijke inzichten betrekken.

Nieuwe initiatieven

Terwijl de economische uitvoeringsagenda wordt uitgevoerd, staat de wereld niet stil. Er komen nieuwe initiatieven voorbij, waar we flexibel op in moeten kunnen spelen. De uitvoeringsagenda heeft een dynamisch karakter; we actualiseren deze jaarlijks bij de voortgangsrapportage. Om tussentijdse nieuwe initiatieven te beoordelen, maken we gebruik van het afwegingskader uit de economische visie. Dit doen we langs drie lijnen:

- inhoudelijk: past het binnen de beleidskaders en is het doelmatig;
- de rol: wat is de gemeentelijke rol en de rol van de markt en samenleving;
- financieel: welk type beleidsinstrument is passend en effectief?

Samenwerking en partnerships: Den Haag in de regio, de regio in Den Haag

Met de nieuwe economische visie kijkt Den Haag meer dan vroeger naar de regio. Den Haag vaart wel bij een goede regionale economische ontwikkeling en de regio heeft baat bij een krachtig Den Haag. We willen nog meer acties met regionale partners oppakken. Wij maken een regionale uitvoeringsagenda voor Den Haag en onze samenwerkingspartners. We gaan de bestuurders van buurgemeenten uitnodigen deze samen met ons vorm te geven. Hiervoor maken we zo veel mogelijk gebruik van bestaande samenwerkingsafspraken en gremia. Soms vraagt dit ook om nieuwe afspraken. Op een ander schaalniveau (Haagse agglomeratie), met andere gemeenten (zoals Leiden), of op een nieuw gebied (zoals zorg). Kernvraag is altijd: hoe creëren we zo goed en effectief mogelijk een win-win-winsituatie voor de regio, de gemeenten en de ondernemers?

Ten slotte

Met de economische visie heeft de raad de langetermijnkoers voor de Haagse economie vastgelegd: een economie die werkt voor iedereen. Met deze economische uitvoeringsagenda geeft het college invulling aan dit beleid. Hiervoor zijn structureel extra middelen gereserveerd, zodat deze ambitie ook waargemaakt kan worden. Met deze agenda willen we optimaal inspelen op de urgente kansen en problemen. En nog trotser worden op onze stad en regio.

Colofon

Dit is een publicatie van:

Gemeente Den Haag
Afdeling Economie
Spui 70
Postbus 12 655
2500 DP Den Haag

www.gemeentedenhaag.nl

Tekst en eindredactie

Martijn van Dam, Valérie Noordink en
Charlotte Krom (afdeling Economie) en
Taalcentrum-VU

Vormgeving + infographics

Tappan Communicatie, Buro Marmelade

Inlichtingen

Heeft u vragen over deze publicatie, neemt u dan contact op met de gemeente Den Haag, afdeling Economie via 070-3534197.

© Gemeente Den Haag, 2019.

Verveelvoudigen is toegestaan, mits Gemeente Den Haag als bron wordt vermeld.